

Поново у Дебарцима

Од Бахова до Црвених Вода

Село Бахово (Промахи), у којем су се одмарали и опорављали борци, налази се у подножју брда, окренуто Солунском пољу. Повезано је преко варошице Сobotско (Ардеја) са Солуном. У „нормалним“ условима, обезбеђење постављено изнад села било је довољно да у случају наиласка непријатеља из равнице прихвати борбу, алармира бригаду и омогући јој да се повуче из села према брдима и одбије или избегне непријатељски напад.

Штаб бригаде примио је извештај да су се неки непознати цивили, поред обезбеђења, увукли у село и код сељака се распитивали колико партизана има у селу, одакле су дошли, којим језиком говоре и сл.

Претпостављало се и то да су се Немци и њихови савезници Бугари могли већ обавестити да су се партизани из Вардарске Македоније пребацили на грчку територију, да су изнурени дуго-трајним борбама, па да их стога треба што пре напасти и уништити. Немци су и од својих шпијуна могли сазнати у каквом се стању налази већина бораца у селу Бахово. Штаб бригаде добио је податке о немачким снагама у Солуну и његовој околини, па пошто је проценио да непријатељ припрема напад на бригаду, наредио је да бригада напусти Бахово и упути се према Трстенику (Тирјопетра), како би се касније пребацила у безбедније брдовите пределе.

Покрет је 18/19. фебруара почео око пола ноћи. Ујутру, 19. фебруара, немачке моторизоване снаге из Солунског поља извршиле су напад на село Бахово, а немачка пешадија је пре тога запосела брда изнад села како би спречила повлачење бригаде према југословенско-грчкој граници. Бригада се на време извукла из села и избегла вероватно још теже губитке од оних које је имала у борбама за време богомилског похода.

Одлука штаба бригаде, како се види, била је спасоносна. Штаб бригаде је и на време донео праву одлуку. Немачке јединице су ујутро на јуриш заузеле село Бахово. У њему су затекле само једног борца који се био успавао. Немачки војници обесили су га у селу. Немачка коњичка јединица упућена је да гони бригаду. Једна чета Трећег косовско-метохијског батаљона „Рамиз Садик“ сачекала

је немачку коњицу и нанела јој велике губитке: 8 мртвих и неколико рањених војника.⁹⁷⁾

До Прве групе батаљона, која се вратила из Вардарске Македоније, допирали су одједи онога што су урадили. Позадински партијски радници јављали су о расположењу народа, о новом полету народноослободилачке борбе. Посебно, народ се дивео држању партизана који су, изнемогли и промрзли, били заробљени и које су Бугари, после зверских мучења, убили - истакнуто је у једном од таквих извештаја.

У другом извештају се каже да је после повлачења Прве групе батаљона из села Никодин, бугарска војска скупила сељаке које је бугарски официр тукао, псујући их што су сви комунисти. Сељаке су Бугари у Прилепу држали шест дана, саслушавали и тукли, а у самом селу Бугари су запалили четири штале. Код села Плетвара, код воденице и испод воденице Бугари су убили осам партизана који су били голи, избодени ножевима, а у Топлици су побили седам бораца које су мрцварили.⁹⁸⁾

Једног са српом и чекићем, пре но што су га дотукли, упитали су: колико партизана и каквог и колико оружја има? - Одговор је био: „Партизанима броја нема. Оружја имамо и вас да наоружамо". Сељак, очевидац ове сцене, дивео се његовом херојству. Они су му подносили ножеве, а он им се са презрењем смејао... - написао је у извештају секретар II Обласног комитета КП Македоније Благоје Талевски (Иван).⁹⁹⁾ Двојицу партизана који су стрељани у Плетвару издали су председник општине и сељак из села Крстац. Још двојица партизана били су ухваћени код села Радобил и стрељани у полицијској станици; седам бораца који су се склонили у Крапојским колибама били су проказани и бугарски војници су их скинули до голе коже, стрељали их, а затим запалили партизанку Милеву Вујачић.¹⁰⁰⁾

Срески комитет КП Македоније у Прилепу, у току борби Прве македонско-косовске бригаде (односно Прве групе батаљона) и реакције која је уследила, издао је директиву да се не одржавају никакви састанци „већ да се сав рад усмери на пружање највеће помоћи бригади или борцима који би изгубили везу са бригадом... С друге стране, појачан је политички рад да би се одржао морал народа где је беснела реакција, а реакција је искоришћена да би се појачала мржња према зверском окупатору, која би се затим искористила за активно ангажовање људства у НОБ..."¹⁰¹⁾

После мањих заједничких акција са јединицама грчких партизана, које су имале карактер демонстрација, бригада је у првој

⁹⁷⁾ Архив ПК СК Косова I МК-Б-1-бр. 969, „Бригада на братството и единството" Скопље, 1958, стр. 301-302.

⁹⁸⁾ ⁸ Ј Зборник, том VII, књ. 3, док. 29, стр. 85-89.

⁹⁹⁾ Исто.
Исто.
¹⁰⁰⁾ Исто.

половини априла 1944. године кренула из села Доње Родово (Кото Корифи) и упутила се на извршење новог задатка, повратак у Дебарце, које је напустила почетком децембра 1943. Са бригадом су кренули и чланови Главног штаба НОВ и ПО Македоније, политички комесар Цветко Узуновски и заменик команданта Панче Неделковски.

На путу ка селу Горње Родово (Ано Корији), у селу Саракиново (Саракини), бригада је имала велико славље - срела се са борцима које је скоро заборавила: Митром Радусиновићем, Павлом Брајовићем, Љубом Милатовићем и другима. Они су штитили пробијање Прве групе батаљона код Тројанаца. Пошто су изгубили везу са јединицама, упутили су се у Дебарце, где су политички радили по селима и тако попунили празнину која је настала после повлачења Прве македонско-косовске бригаде из тог краја. су се временске прилике побољшале, кренули су ка Егејској Македонији, дошли су и прикључили се бригади.

(Ја њима су дошла и три бугарска партијска функционера који су се падобранима спустили код Врховног штаба НОВ и ПОЈ, и преко Црне Горе и Албаније пребацили у Македонију, а одатле у Бугарску. Од Другог корпуса НОВ и ПОЈ ову групу бугарских партијских функционера био је преузео Мићо Гилић, члан ОК КПЈ за Метохију и допратио је до Македоније.

У Дебарцима, Мићо Гилић се срео са својим старим познаницима Митром Радусиновићем, Павлом Брајовићем и другима, па су одатле заједно кренули да предају бугарске партијске функционере Главном штабу НОВ и ПО Македоније.

Ретко је који дан у бригади био тако весео и раздраган као тај 11. април 1944.

После разговора са Митром Радусиновићем, Павлом Брајовићем, Љубом Милатовићем и осталима, штаб бригаде је у потпуности одобрио њихове поступке јер су омогућили повлачење Прве групе батаљона у ноћи 9/10. фебруара код села Тројанци, њихово повлачење према Дебарцима оценио је као оправдано, а рад у Дебарцима као добар и користан. Одмах су враћени на дужности које су у бригади раније обављали.

Пошто је бугарске партијске функционере предао политичком комесару Главног штаба НОВ и ПО Македоније, Цветку Узуновском (он их је упутио са добром пратњом до Светозара Вукмановића Темпа који се тада налазио на терену изнад Куманова), Мићо Гилић имао је да обави још један задатак: да оде у Албанију и отуда, према ранијој директиви ЦК КПЈ, доведе на Косово и Метохију Душана Мугошу, члана Обласног Комитета КПЈ за Косово и Метохију, који је боравио у Албанији као инструктор ЦК КПЈ Југославије.

Како је, према плановима Главног штаба НОВ и ПО Македоније, било потребно да се успостави веза са Главним штабом

НОВ и ПО Албаније и са њим постигне сагласност о заједничким операцијама у граничном појасу између Албаније и Југославије, у Македонији, било је одлучено да у Албанију оде политички комесар Прве македонско-косовске НОУ бригаде Мита Милковић и да он о тим питањима разговара са члановима Главног штаба НОВ и ПО Албаније, да отуда доведе Душана Мугошу, кога ће затим прихватити Мићо Гилић и повести на Косово и Метохију.

Пре настављања покрета, бригада је подељена на Косовско-метохијску групу батаљона и на Македонску групу батаљона. То је урађено ради лакшег кретања и извршавања задатака. Штаб бригаде је и даље командовао обема групама. Одлучено је, такође, да Мићо Гилић привремено, до повратка на Косово и Метохију, обавља дужност политичког комесара групе косовско-метохијских батаљона.

На путу у Дебарце Прва македонско-косовска народноослободилачка ударна бригада боравила је у селу Чеган (13. априла 1944). Кад су чули да стиже бригада, сељаци су побегли из села те су остале само жене (са децом и неколико стараца). У ствари, то село је било под утицајем великобугарске пропаганде, а пре доласка бригаде сељаци су ухватили партизанске курире и предали их бугарским властима, које су их стрељале.

Како је бригада морала да се снабде храном за неколико дана (село је, иначе, спадало у „богатија“ села), а у селу су остали они који нису могли помоћи око снабдевања бригаде, било је препуштено четам и интендантима батаљона да они то сами ураде. То је, међутим, уређено на начин који није доликовао партизанима.

Подстакнути причама како се село непријатељски држи према партизанима, борци су, злоупотребљавајући одсуство сељака и иницијативу које им је била остављена, узимали и оно што им није било потребно за покрет. То је био први и једини случај таквог неодговорног, разулареног понашања у Првој македонско-косовској НОУ бригади.

Штаб бригаде је био принуђен да оштро реагује, неколико прекршилаца било је кажњено, понашање бораца осуђено. Штаб бригаде је признао и део своје кривице - што није, прецизним директивама, боље организовао снабдевање бригаде и онемогућио да дође од ексцесних ситуација које су нанеле штету и углед у Прве македонско-косовске НОУ бригаде.¹¹²¹

Први део пута, поред Преспанског језера преко територије Грчке и Албаније до планине Галичице, као што се и очекивало, прошао је без већих тешкоћа и без борби.

¹¹²¹ У многим коментарима и сачуваним документима наводи се да се Прва македонско-косовска НОУ бригада већ тада дефинитивно, а не привремено, поделила у две групе, а 24. април 1944. узима се као дан када је подела извршена.

Штаб Прве македонско-косовске НОУ бригаде је и даље функционисао и командовао са обе групе батаљона. Стога ће у овој књизи бити задржан назив „Прва македонско-косовска НОУ бригада“ све до дана формирања Прве македонске НОУ бригаде, до почетка јуна 1944. године.

Преко Преспанског језера, Прва македонско-косовска НОУ бригада је прешла чамцима. Прелаз је трајао око два сата. Бугарске снаге, које су се налазиле у близини језера, нису ни покушале да спрече прелаз.

Из села Горње Горице, које се налази на албанској територији, бригада је кренула 27. априла и ноћу је прешла тадашњу албанско-бугарску границу, коју су успоставили фашисти те ступила на територију Македоније која је била под бугарском окупацијом. Кретање је било отежано и кишом која је непрекидно падала. Следећег дана, 28. априла, бригада је ушла у село Завој, које се налази на средокраћи између Ресна и Охрида и ту се одморила пре преласка у Дебарца, где је требало изненадним доласком и брзом акцијом да ликвидира непријатељске снаге и створи слободну територију.

Бугарским јединицама није могао да прође незапажен овај покрет бригаде и два часа пошто је бригада ушла у Завој нападе су село. Тај напад био је успешно одбијен.

Не одустајући од намере, непријатељ је истога дана према устаљеној, добро познатој пракси, почео да прикупља своје снаге, овог пута из правца Ресна и Охрида. Штаб бригаде донео је одлуку да бригада прекине одмор и изврши пробој преко друма Ресен - Охрид. Упућене су побочнице према Ресну и Охриду, а главнина је пут Ресен-Охрид успешно прешла. Пошто је сачекала обе побочнице, бригада је наставила покрет.

Сутрадан, 29. априла, бугарске јединице пратиле су кретање бригаде, откриле њен боравак у околини села Велмеја и ту је окружиле. Намера штаба бригаде да бригада изненада упадне у Дебарце и развије непријатељске снаге које тамо затекне и ослободи Дебарца није могла да се оствари, јер су бугарске јединице наметнуле борбу бригади пре њеног доласка у Дебарце и тако алармирале немачке и балистичке снаге да се бригада приближава том терену.

У таквој ситуацији штаб бригаде издао је наређење да се изврши пробој у правцу Слатине.

По плану, требало је на такозваном „западном делу фронта“ извршити „јак демонстративни напад“ како би се непријатељ заварао да се бригада жели пробијати на том правцу. „Мање демонстрације“ треба да се изврше и на источној и јужној страни. „Празна“ је требало да остане „северна страна“, на којој се у почетку неће отворати ватра на непријатеља, како би добио утисак да на тој страни, пошто нема снага, неће се ни нападати.

Павле Брајовић о пробоју сведочи овако:

„Јанез (Анте Валенчић - командант батаљона, а тада начелник штаба Групе косовско-метохијских батаљона - прим. аутора) узео је реч и врло сталожено изложио свој план.

Ја нисам имао примедба на Јанезов план... Према том плану, задатак батаљона 'Боро Вукмировић' био је да отвори

ватру и да Бугарима који се налазе у рововима не дозволи да виде шта се напред дешава, тј. да им ватром 'набије главе' у ровове, да не виде како се борци приближавају рововима и да се тако припреми а онда и изврши пробој управо на сектору на којем се налази бугарска караула и ровови које су запосели Бугари и на којем пре тога није отворена ватра. После пробоја, туда треба да прођу остали делови бригаде.

Док траје ватра из свих расположивих оруђа, (укључујући митраљезе и минобацаче а све то треба да уради чета којом командује Јанко Лакићевић), једна чета батаљона 'Боро Вукмировић' - командир Блажо Стругар - треба са чела да прилази рововима у којима се налазе Бугари и да буде спремна да изврши јуриш на ровове када престане ватра чете Јанка Лакићевића и када за јуриш добије сигнал.

У међувремену 'Словеначка чета' (командир Сељко Медеризи), треба са десне стране да пређе на косу која се налази иза бугарске карауле, а после тога једна њена десетина, када почне јуриш, да са леђа нападне Бугаре...

То је био Јанезов план... Онда је требало да питамо команданта бригаде за одобрење да се тако изврши пробој... Пренео сам план Петру (Брајовићу, команданту бригаде - прим. аутора) и он се сагласио...

Извршењем овог плана је руководио Вуко Труковић, командант батаљона 'Боро Вукмировић'.

... Добро се сећам распореда свих чета... Знам тачно да је чета Јанка Лакићевића са једне косе отворила ватру по бугарским рововима из тешких митраљеза и минобацача који су за ову операцију били придодати тој чети, да је 'Словеначка чета' под командом Саљка Медериза, у колони по један, неопажено зашла Бугарима иза леђа и да је чета Блажа Стругара, са њом смо се кретали Предраг Ајтић и ја - прилазила са чела бугарским рововима.

... Чим је престала ватра по бугарским рововима, извршен је силовит јуриш и то истовремено са чела и са леђа... Саљко Медеризи, са десетином из 'Словеначке чете' први је упао у бугарске ровове... Та десетина и чета Блажа Стругара ликвидирале су отпор Бугара за мање од петнаест минута... Једна група бораца пришла је караули и заробила преостале Бугаре. У тој групи, сећам се, налазио се и Подгорник... У том моменту наишла је и чета Јанка Лакићевића, а одмах после тога једна десетина је продужила и избила на чуку која је доминирала тим тереном... Једина жртва био је Мићо Гилић, убио га је бугарски официр пошто је борба практично била завршена...

Батаљон 'Боро Вукмировић' је затим добро обезбедио бокове) би остали делови група македонских и косовско-метохијских

батаљона могли несметано да прођу а онда сви заједно наставе марш према Дебарцима...¹⁰³¹⁾

Командант бригаде, Петар Брајовић, овако је оценио тај догађај:

„Ово је једна од ретко изведених борби. Из окружења бригада се пробила са минималним губицима и то на сектору који је био веома утврђен...

... Са тактичке стране ово је најлепша борба у историји бригаде и може да послужи са научне тачке гледишта као врло погодан пример како се са малим снагама из окружења може борити и потући далеко моћнији непријатељ”.

У овој борби, када је отпор бугарских војника углавном био савладан, како је речено, пигинуо је Мићо Гилић, који је до тада успешно обављао многобројне задатке, пркосећи својом храброшћу и упорношћу окупатирима и његовим слугама у Пећи и Призрену, одакле је и побегао, по Малесији и другим крајевима и који је, за кратког боравка у групи косовско-метохијских батаљона, задобио симпатије свих бораца.

Бригада се после пробоја упутила ка Слатини и ујутру 30. априла сукобила се са немачким и балистичким снагама које је, после дуже борбе, разбила и нанела им велике губитке.

Ослобођење Дебарца

Бригада се одмарала у селу Црвена Вода 1. и 2. маја 1944. Ту је разрађен план за напад на непријатељске снаге у Дебарцима, у циљу стварања слободне територије.¹⁰³⁴⁾

По њему, група македонских батаљона требало је да дејствује у правцу села Извор, да један косовско-метохијски батаљон у рејону села Ботун затвори правац од Охрида, а други је упућен према селу Песочани. Посебне групе добиле су задатак да поруше друмове, мостове, железничку пругу и објекте на њој.

Реализацију тог плана бригада је почела 3. маја. Делови групе косовско-метохијских батаљона срушили су железнички мост код Мешеишта, мостове код Ботуна и Песочана, уништили камион са муницијом, запленили осам пушкомитраљеза „шарца”. Ноћу 3. и 4. сачекана је код Песочана непријатељска колона која је покушала да се од Кичева пробије за Стругу, нанети су јој велики губици, заплењена 2 камиона, 8 пушкомитраљеза, 1 митраљез и друга опрема; 5. маја је порушен железнички мост код Извора; 6. маја у кланцу код села Подвис изненада је нападнут и уништен воз пун непријатељских војника.

Тако је у Дебарцима поново створена слободна територија.

¹⁰³¹⁾ Стенограм, Историјска комисија ОК КПЈ за Косово и Метохију, К-5/1, бр. 35.

¹⁰³⁴⁾ Архив ЦК СКЈ-Мг 2343/2 Мгг 3643.

¹⁰⁵¹⁾ Стенограм Историјска комисија ОК КПЈ за Косово и Метохију, док. К-5/1, бр. 35.

Одбрана слободне територије

После тих борби косовско-метохијски батаљон „Боро Вукмировић“, под командом Вука Турковића, остао је десетак дана у селу Ботун, обезбеђујући Дебарца од Охрида и Струге. Слабије непријатељске снаге из Струге и села Мешеишта неколико пута су покушале да потисну батаљон, 7. маја су успеле и да заузму Ботун, али су, у току ноћи, морале да се повуку из њега.

Други косовско-метохијски батаљон „Рамиз Садику“, под командом Зуфера Мусића, налазио се близу села Песочани, одакле је отишао за дебарску Малесију ради мобилизације људства. Због непрекидних борби са немачким војницима и балистима мобилизација није имала већег успеха. Батаљон се вратио у село Песочини, а једна чета у село Црвена вода.

Јаке немачко-балистичке снаге 8. маја кренуле су у офанзиву на слободну територију у Дебарцима. Под притиском надмоћнијег непријатеља, који је нападао од Струге, Дебра и Кичева борци групе македонских и групе косовско-метохијских батаљона, после четвородневних борби код села Мешеишта, Ботуна и Извора повукли су се у струшку Малесију.

Тако су напади немачких балистичких јединица доживели потпуни неуспех. Повлачењем, вештим маневрисањем, наношени су ударци непријатељу, а при томе људство је сачувано од већих губитака. У тим непријатељским нападима на слободну територију у Дебарцима учествовало је око хиљаду немачких војника и исто толико балиста. За одмазду, непријатељски војници попалили су села (Ботун, Црвена вода, Песочани, Врбјани, Лактиње, Годивје, Мраморац и др.).¹⁽¹⁶⁾

На основу новог плана, који је израдило оперативно руководство за западну Македонију, два батаљона упућена су на гостиварски терен, један према Галичнику и Дебру, један у Дримокол, а један у Малесију.

Батаљони су средином маја извели неколико успешних акција.

Група македонских батаљона је 13. маја, на путу Кичево - Дебар, сачекала у заседи једну балистичку јединицу, нанела јој губитке и приморала је да се у нeredу повуче према Дебру.

Сутрадан, 2. батаљон групе македонских партијских батаљона, после шесточасовне борбе, одбио је напад балиста од Кичева и Дебра. Заробљено је 16, убијено 38 балиста, а батаљон је имао 1 мрвог и једног рањеног борца. Заплењено је 26 пушака, 4 коња и много другог ратног материјала. Овај батаљон је 15. маја код села Тресонче приморао балистичке снаге да се повуку ка Дебру и Кичеву, остављајући 13 мртвих и 3 заробљена балиста. Сутрадан је код села Галичник приморао балисте да се повуку, уз велике губитке, ка Кичеву и Дебру. Код села Росака 17. маја и код села

¹⁰⁶⁾ Зборник, ТОМ VII, књ. 3, док. 62.

Гаре 18. маја водио је тешке борбе против балиста. У обе борбе непријатељ је приморан на повлачење.

Код села Маврово 18.маја 1. батаљон групе македонских партизанских батаљона водио је борбу против немачко-балистичких снага, које су нападале од Гостивара. Против тих снага батаљон је и 20. маја водио тешку осмочасовну борбу на планини Бистри. Непријатељ је имао 28 мртвих, заплењене су им пушке, 2 пушкомитраљеца, већа количина муниције и друге опреме. На овој планини је 2. батаљон из групе македонских партизанских батаљона водио осмочасовну борбу против 400 балиста.

Скоро у исто време, немачке јединице и балисти предузели су од Струге јак напад на положаје код Ботуна, које је држао косовско-метохијски батаљон „Боро Вукмировић”. Батаљон је био приморан да се повлачи и под борбом је одступио у село Црвена вода, а одатле према Караорману, куда су се повлачиле и остале снаге. Повлачење је извршено организовано, непријатељ је сачекиван, задавани су му ударци, при чему је уништено неколико камиона и заплењен други ратни материјал. Косовско-метохијски батаљони сакупили су се у село Збажде, 20. јуна 1944. године. Ту је извршена реорганизација батаљона како би се могло прећи на формирање бригаде. Од два батаљона формирана су три, сваки од по две чете.

Тада су немачке јединице, заједно са балистима, предузеле нову офанзиву.

Непријатељске снаге упутиле су се према Караорману да тамо униште партизанску базу, о чијем су постојању имали проверене податке. Довукли су артиљерију, па се упутили према селима Мислодежда, Присовјани и Збажди. Штабови јединица претпостављали су да ће у тим борбама учествовати углавном немачке јединице, јер су код Албанаца, после пораза који су доживљавали балисти, позиви за мобилизацију против партизана наилазили на мањи одзив. Штаб групе Косовско-метохијских батаљона одлучио је да један косовско-метохијски батаљон уђе 22. јуна у село Делогожда, одакле ће напасти немачке снаге када крену у правцу Присовјана, а други батаљон да обезбеди правац од села Ботуна. Од једног Албанца партизани су сазнали да се у селу Делогожда налазе немачки војници и балисти. Убрзо је непријатељ почео да дејствује из села што је потврдило да је село запоседнуто.

Да не би непријатељ нападом од Ботуна и Боума окружио батаљоне, Првом батаљону је наређено да се под борбом извуче. Непријатељ је то осетио и почео гоњење. Оба батаљона су се повезала, па је наређено да други батаљон пређе у противнапад. Дошло је до борбе прса у прса. Први батаљон је из одступања тада прешао у противнапад.

Непријатељ је претрпео тешке губитке.

Из редова косовских батаљона у овој борби погинуо је Словенац Ложе Подгорник, а касније, у партизанској болници, од задоби-

јених рана умрла је Милева Драшковић, члан КПЈ. Теже су рањени Дара Драгишић, Драшко Вукић, командир чете, Саво Радоњић, Анђа Вујовић, Момчило Јовановић Заврзан, командир чете и Нито Грковић, комесар чете.

Балисти су упутили преговараче да моле да им се одобри да своје погинуле однесу и сахране их, што им је штаб групе косовско-метохијских батаљона одобрио.

Петар Брајовић, командант бригаде, у свом „Кратком дневнику операција“ те двомесечне борбе, од 28. априла до 22. јуна 1944, описао је овако:

„28. април блокирали смо село Завој око 5 часова. Напала нас је бугарска војска са три стране. Борба је трајала до мрака. НЕПРИЈАТЕЉ ЈЕ ИМАО 40 мртвих. Пробили смо се преко друма и ишли ка граници.

29. април око 13 часова непријатељски бугарски војници напали су нас са свих страна у јарузи близу села Велмеја. Цела бригада се развила за борбу, на све стране смо навалили на непријатеља. Други батаљон II групе извршио је напад на бугарски гранични пост. Пост је на јуриш заузет. Ту је погинуо политички комесар групе Мићо Гилић. На том месту је убијено преко 20 бугарских војника. Тим правцем цела бригада се *пробила* на косу изнад јаруге. Непријатељ је сам признао да је у тим борбама изгубио само у мртвим 80 чије је лешеве донио у Охрид. Ми смо имали три мртва. Један наш пушкомитраљезац рањен, убио је 8 војника који су хтели да му приђу. Ова борба трајала је до мрака.

30. април испред села Слатине наши делови за обезбеђење разбили су непријатељску колону балиста која се кретала ка селу. Непријатељ је имао 30 мртвих.

Једна наша десетина сачекала је на друму Струга-Извор непријатељску комору. Заплењено је 30 натоварених коња и заробљено 40 наоружаних војника из дивизије 'Скендер-бег'.

Друга једна чета напала је лимузину у којој је било немачких официра. Лимузина је уништена и убијен је један немачки потпуковник.

3. мај предузели смо офанзиву на друму и железничкој прузи Струга-Извор. Срушен је железнички мост код Мешеишта и мост на друму код Ботуна. Уништен је један камион.

4. мај уништен је један мотоцикл и један камион. Водила се борба са немачком колоном. Непријатељ је дејствовао топовима. Колона се разбила и вратила се ка Извору. На Пресеку (Пресеци) је та колона поново пресретнута. Уништен је један камион пун муниције и заплењено 8 шараца. Иста колона се вратила ка Ботуну. Напали су наше у (селу) Песочане. Борба се водила ноћу око 3 сата. Уништен је један камион и заплењен тешки митраљез. Колона је потпуно

разбијена. Остала је по ливадама разбацана опрема и оружје. Непријатељ је у овим борбама имао око 150 мртвих.

5. маја дигнут је железнички мост на Извору.

6. мај један наш батаљон у теснацу код села Подвиса изненада је напао непријатељски воз пун војника. Убијено је око 250 непријатељских војника.

7. мај непријатељ је предузео офанзиву са свих страна. Успео је тога дана да уђе у Ботуну, али је после кратког времена најурен. Ноћу 7. и 8. смо са једним батаљоном заузели позиције изнад села Малковца. Исте ноћи дигнут је железнички мост код Подвиса и бетонски мост на друму код Другова у близини Кичева.

8. мај код Ботуна водило се чаркање преко целог дана. Код Кленовца и Извора водила се непрекидна борба. Код Подвиса непријатељска колона покушала је да се пробије ка Извору. Борба је трајала три сата, непријатељ је дејствовао бацачима. Борба се водила из блиског остојања, ручним губутке. Ноћу 8. и 9. водила се непрекидна борба на положајима код Малковца, изнад Извора. Непријатељ је дејствовао бацачима.

9. маја непријатељ је навалио са свих страна великим снагама. Дејствовао је топовима и минобацачима. Употребљено је и блиндаже. Код Ботуна и Црвене Воде водила се целог дана жестока борба. Били смо обасути гранатама. Упорно смо држали положаје. Убијено је на том сектору око 40 Немаца. У току ноћи повукли смо се ка Малесији.

10. маја јединице македонске водиле су борбу код Галичника са балистима. Непријатељ је имао око 30 мртвих...

... Крајем маја Немци и балисти предузели су против наших снага у Малесији офанзиву са два правца: од стране Дебра и од стране Струге. Борбе су трајале непрекидно пет дана. Група косовских батаљона извршила је контраофанзиву ка Струги. Непријатељ је потпуно разбијен. Убијен је свфа балистичке групе и заробљен немачки командант. Дан касније македонска група батаљона извршила је напад на неприступачне положаје села Локова. Непријатељ је потпуно разбијен, остављајући велики број мртвих, неколико бацача, пушкомитраљеза и митраљеза као и другу спремну. После тога непријатељ је непрестано насртао на нашу слободну територију, али без успеха..."

Пошто је створена и учвршћена слободна територија у подножју Караормана и тиме остварен главни задатак који је добила Прва македонско-косовска НОУ бригада, Главни штаб НОВ и ПО Македоније разрадио је планове о даљим дејствима у западној Македонији.

Пре тога, у Албанији, у селу Хелмсу, на састанку чланова Главног штаба НОВ и ПО Албаније и ЦК КП Албаније, којем су присуствовали Миладин Поповић и Душан Мугоша, Мита Милковић је изложио предлог Главног штаба НОВ и ПО Македоније о оружаном сарадњи македонских и албанских јединица у дебарском крају.¹⁰⁸ Главни штаб НОВ и ПО Македоније очекивао је да Главни штаб НОВ и ПО Албаније пошаље једну албанску бригаду према северу, ради вођења заједничких акција са македонским јединицама. Главни штаб НОВ и ПО Албаније на то није пристао, сматрајући да су за такав покрет потребне боље припреме јер постоји јака унутрашња реакција, која је већ једном у околини Дебра разбила Другу и Трећу албанску бригаду. Тек 1. јула на терен Дебра стигле су две албанске бригаде, које су се повезале са јединицама НОВ и ПО Македоније. Тада је направљен план за заједничке акције на терену Дебра, Кичева, Гостивара, Тетова и Струге.¹⁰⁸ Процењено је да ће доласком ове две албанске бригаде албанска реакција бити разбијена, да ће немачке јединице остати усамљене, да ће бити проширена слободна територија и бити мобилисан велики број Македонаца и Албанаца за народноослободилачку војску („иначе, сад, каква је овде ситуација, не може ништа успети за мобилизацију, јер народ је уплашен и реакција велика...“).¹⁰⁹

По оцени Главног штаба НОВ и ПО Македоније, разбијање реакције у Дебру и околини и њених војних формација, балиста и вулентара и др., које су представљале велику опасност и за НОП у Македонији и за НОП у Албанији, било је од изузетног значаја. Из редова дебарских барјактара и осталих реакционара из тог краја, као и оних са Косова и Метохије, регрутовали су се и носиоци власти у Тирани, а Дебар са околином постао је главно упориште немачких јединица преко кога су држале под контролом путеве који повезују Југославију и Албанију, па и Грчку.

Поред сталних напада, заједно са балистима, немачки окупатор је на терену Дебарца и у широј околини развио живу политичку активност, која је имала за циљ да сузбије борбу македонског народа за национално ослобођење, спречи мобилизацију нових бораца на Народноослободилачку војску Македоније, развије и продубљује националну мржњу између Македонаца и Албанаца.

По наређењу окупатора, у Дебарцима су се активизирали великобугарски агенти са територије под бугарском окупацијом, македонски фашисти, затим Џемо и Фефаило, као и остали немачки агенти из редова Албанаца.

Требало је народу указати шта представља таква непријатељска пропаганда и позвати га да се још масовније прикључи народноослободилачкој борби.

¹⁰⁸ Зборник, ТОМ VII, књ. 3, док. 51.

¹⁰⁹ Зборник, ТОМ VII, књ. 3, док. 62. Исто.

Стога је штаб Прве македонско-косовске народноослободилачке ударне бригаде, у договору са члановима Главног штаба НОВ и ПО Македоније Цветком Узуновским и Панчом Неделковским, упутио, почетком јуна 1944, проглас у којем је обавестио народ Дебарца, Полога, македонске Малесије, Струге и кичевског среза о борбама које је бригада поново водила код Подвиса, Извора, Песочана, Пресеке, Ботуна и других села и о резултатима тих борби.¹¹⁰¹⁾

Пошто је истакнуто да је Прва македонско-косовска бригада, „понос младе Народноослободилачке војске Македоније“ и „део велике Народноослободилачке војске Југославије“, поново дошла у крај у којем је поникла, народу је у прогласу скренута пажња да су разни агенти Хитлера и бугарске владе почели јаче да делују како би продужили живот својих господара, а народ одвојили од народноослободилачке борбе.

„Ови агенти, нарочито у Дебарцима, говоре вам да бегите из својих кућа преко границе код бугарског окупатора, у ту Бугарску која је дала Хитлеру све своје базе и сав свој саобраћај за вођење рата против Совјетског Савеза, у ту Бугарску која жели да докрајчи бугарски народ, нагонећи га против борбе своје словенске браће. Ови агенти хушкају против читавог албанског народа, говорећи вам да су сви Албанци противници слободе македонског народа, да су они сви узимали учешћа у убиствима и пљачкању македонског народа. Они вам, нарочито у Дебарцима, говоре да не треба да обрађујете своју земљу, да су партизани криви за спаљивање ваших кућа и пљачкање које је спроводио окупатор и плаћене балистичке банде.

... Ти агенти желе да заштите, да одбране окупатора и његове банде од оправдане мржње македонског народа, његове освете над правим кривцима - желе да посвађају два суседна народа, да осујете њихово јединство у борби против заједничког непријатеља - немачког фашистичког окупатора...

... Они желе да вас на било који начин спрече да постигнете оно за чим толико векова чезнете, оно које (што) желе хиљадама најбољих синова македонског народа, оно што је данас толико близу СЛОБОДНУ МАКЕДОНИЈУ У СЛОБОДНОЈ ФЕДЕРАТИВНОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ“.¹¹¹¹⁾

Део прогласа био је намењен Албанцима на територији Дебарца и околине:

„Хитлерове плаћене слуге, разни мафајловци, цемовци и други, нашли су код вас извесну подршку за борбу против народноослободилачког покрета. Ове слуге искористиле су

¹¹⁰¹⁾ Зборник, том VII, књ. 3, док. 65.

¹¹¹¹⁾ Зборник, том VII, књ. 4, док. 65.

долазак наше бригаде како би још једном покушале да вас преваре и да наш долазак представе тако да је стигла таква војска која жели да врати старо те да би вас на тај начин поново мобилисали за оружану борбу против нас. Више него икада, овог пута ви сте се могли уверити да наше пушке пуцају на Немце, на оне који поробљавају вас и вашу браћу у Албанији, Македонце и остале народе Југославије, да пуцају на немачке плаћенике - балисте, који срамоте част албанског народа, на оне који убијају вашу браћу у Албанији, који пале и пљачкају њихове куће, на оне исте који то чине и мирном македонском становништву. Против вас, против албанског народа, наша бригада, читава наша војска нема ништа. Она се бори за слободу свих народа што значи за вашу слободу. У слободној Македонији, у слободној и федеративној Југославији, која се у свему разликује од старе Југославије - ви ћете добити слободу, бољи и срећнији живот. Да би се постигао овај циљ потребно је да окренете леђа Хитлеровим слугама, да се заједно са нама борите против нашег заједничког непријатеља - немачког фашизма, да се заједно са нама борите против нашег заједничког непријатеља - против Мефаилових, Цемових и других банди... против оних који су вам сада нанели толико срамоте... И вама је место у народноослободилачкој војсци Македоније. Улазите у њене редове јер је то најбоља гаранција за вашу будућност. Стварајте борбено јединство са македонским народом јер је то једини пут који води слободи, јер је то помоћ и вашој браћи у Албанији...¹¹²¹

Овај проглас био је уједно и последњи акт у делатности штаба Прве македонско-косовске народноослободилачке ударне бригаде. После тога од ове бригаде формирана су две: Прва македонска и Прва косовско-метохијска НОУ бригада.

Партијско саветовање на Караорману

Важан догађај у животу косовско-метохијских батаљона представљало је саветовање партијских активиста из ова два батаљона.

Поред руководећег партијског актива из косовско-метохијских батаљона, саветовању је присуствовао и Душан Мугоша.¹¹³¹

Саветовање је одржано 24. маја 1944. на Караорману.

На њему се разговарало о ситуацији на Косову и Метохији, поразу и брзој деморализацији албанских оружаных квислиншких снага са Косова и Метохије које су дошле у Македонију, против којих су се неколико дана пре тога борили косовско-метохијски

¹¹²¹ Зборник, том VII, књ. 3, док. 65.

¹¹³¹ Душан Мугоша, члан Обласног комитета КПЈ, по повратку из Албаније, где је помогао албанским комунистима у стварању Комунистичке партије Албаније и организовању народноослободилачке борбе албанског народа против италијанског окупатора, за ослобођење Албаније. Враћајући се по директиви ЦК КПЈ на Косово и Метохију, краће време се задржао на Караорману, па је учествовао у раду овог саветовања.

батаљони, о покрету Прве дивизије НОВ Албаније према Дебру и Пишкореји, као и о томе каквог ће утицаја та два догађаја имати на расположење албанских маса на Косову и Метохији.

Сви присутни били су упознати и са разговорима који су вођени у Главном штабу НОВ и ПО Албаније, о заједничким акцијама јединица НОВ и ПО Албаније у Македонији, па онда и на Косову и Метохији.

Реферат о проблемима партијског рада поднела је Савка Ковачевић, заменик политичког комесара групе косовских батаљона. Дискутовали су готово сви учесници и, између осталих, била су дотакнута и ова питања: потреба попуњавања косовско-метохијских батаљона новим борцима са Косова и Метохије, нарочито оним људством које ради у рудницама хрома на албанској територији и који нису далеко од места боравка косовско-метохијских батаљона, однос бораца према народу, однос према заробљеним непријатељским војницима.

Оштро је критикована одлука о стрељању заробљеника из борби за ослобођење Дебараца. У току дискусије, Душан Мугоша је рекао - а то је остало у сећању готово свих ученика на саветовању - да због онога што су урадили са заробљеним Албанцима са Косова и Метохије у немачким униформама више се нико жив од Албанаца неће предати „одавде до Косова”.¹¹⁴

На Саветовању је тражено да се ликвидира секташки однос у погледу пријема нових чланова КПЈ, да се побољшава рад СКОЈ-а у јединицама, да се још боље организује идејно-политички рад. Указано је и на потребу да што пре одржи партијски курс за секретаре партијских ћелија и руководиоце партијских бироа и др.

Поред осталог, дискутовано је и о формирању Прве косовско-метохијске бригаде. Тада је закључено да се са Караормана одмах успоставе што тешње везе са Косовом и Метохијом, да се људство, а посебно радници који раде у рудницама хрома, пребаце на слободну територију западне Македоније и укључе у косовско-метохијске батаљоне и да се, не чекајући пребацивање тих људи, одмах формира Прва косовско-метохијска народноослободилачка ударна бригада. Главни штаб НОВ и ПО Македоније сложио се са тим закључком.^{П:1)}

¹¹⁴⁾ У току борби за ослобођење Дебараца, поред осталих, била је заробљена и једна група од тридесетак Албанаца са Косова и Метохије, који су у СС униформама дошли у западну Македонију да се боре против партизана. Војни суд косовско-метохијских батаљона у саставу: Зуфер Мусић, Ељхами Нимани и Ука. Гаши, осудио их је на смрт стрељањем. На овако драстичну пресуду пале су и примедбе од стране неких бораца из редова косовско-метохијских батаљона, али је пресуда већ била извршена.

¹¹⁵⁾ У писму Мите Милковића Обласном комитету КПЈ за Косово и Метохију види се да се тада саветовању придавао велики значај. Ово саветовање, каже се у том писму, претресало је ситуацију на Косову и

Са саветовања је упућено, у име бораца косовско-метохијских батаљона, поздравно писмо Главном штабу НОВ и ПО за Косово и Метохију, које је са собом однео Душан Мугоша. У њему је наглашено да ће се батаљони борити „до коначне победе - до остваривања идеала наших народа слободне Федеративне Југославије нове ТИТОВЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ...”, чиме је недвосмислено наглашено да су Косово и Метохија нераздвојни део Титове Југославије.¹¹⁶⁾

У поздравном писму је наведено да ће се 1. јуна 1944. на терену Дебарца формирати Прва косовско-метохијска народноослободилачка ударна бригада. Но, због непријатељске офанзиве на слободну територију у западној Македонији оснивање бригаде је било одложено, што Главни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију није знао.

По доласку у место где се налази ОК КПЈ и Главни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију, Душан Мугоша је предао и поздравно писмо које су, у име бораца са Косова и Метохије, потписали тадашњи командант и комесар Прве македонско-косовске бригаде Петар Брајковић и Мита Милковић. Он је обавестио руководиоце на Косову и Метохији о одлуци која је била донета, уз сагласност Цветка Узуновског, политичког комесара Главног штаба НОВ и ПО Македоније, на саветовању руководећег партијског актива из косовско-метохијских батаљона, о формирању Прве косовско-метохијске бригаде те да ће то бити обављено 1. јуна 1944. године.

Главни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију, сматрајући да је Прва косовско-метохијска бригада већ формирана у писму од 25. 6. 1944, захвалио је на поздравима, сматрајући да су му упућени „приликом оснивања Прве Косметовске НОУ бригаде”, честитао и пожелио успех борцима те бригаде.

У одговору је посебно истакнуто да су борци косовско-метохијских батаљона прешли тежак пут упорних борби, напора и жртава, да су се самопрегорно и храбро борили, „доказавши оданост и верност нашим народима и њиховој светој народноослободилачкој

Метохији у вези са наступањем дивизије НОВЈ према Србији и Македонији, са једне и пребацивањем снага НОВ Албаније из јужне Албаније у средњу Албанију, са друге стране, па су у вези са свим тим партијцима у косовско-метохијским батаљонима одређени непосредни задаци.

Саветовање је имало задатак, наставља се у писму, да пружи слику дотадашњег рада партијске организације у косовско-метохијским батаљонима, да укаже на конкретне слабости и недостатке као и на пут за превазилажење свега тога.

У писму је речено да је Душан Мугоша присуствовао том саветовању и да ће сигурно Обласном комитету КПЈ за Косово и Метохију изнети слику о току саветовања и задацима које је оно поставило пред партијску организацију.

После тога, у писму је издато циља је одређено саветовања па до датума када је писмо упућено Обласном комитету КПЈ за Косово и Метохију урађено у спровођењу одлука и закључака са тог саветовања. (између осталог и да је успешно завршен партијски курс).

Зборник, том I, књ. 19, док. 137.

Ова формулација је представљала реаговање на Резолуцију која је била усвојена на Првој конференцији народноослободилачког одбора за Косово и Метохију.

борби, нашем мудрому вођи и Врховном команданту маршалу Југославије другу Титу". Речено је да су борци формирањем Прве косовско-метохијске НОУ бригаде „постали војници славом овенчане Титове војске и први косметовски борци у бригади, дика и понос народа Косова и Метохије..”¹¹⁷⁾

Партијски курс

Партијски курс за секретаре четних партијских ћелија и секретара батаљонских партијских бироа из македонских и косовско-метохијских батаљона на Караорману одржан је крајем јуна 1944.

Протекао је у обради тема из Стаљинове књиге „Основи лењинизма”, коју је умножила илегална техника ЦК КП Македоније. Обрађиване су теме „Марксизам-лењинизам”, „Диктатура пролетеријата”, „Национално питање”, „Сељачко питање”, „Партија”, и др., а после излагања организована је и дискусија, у којој су долазила до изражаја питања о раду КПЈ у народноослободилачкој борби, о националном питању у Југославији, стварању нове народне власти и др. На крају је извршена провера како је савладан целокупни програм курса.

На завршном састанку курсиста, после извршене провере знања, дата је основна оцена рада курса тј. да се курс, пошто је замишљен као врста практичне школе, не може сматрати завршеним, да учење треба наставити и то што је могуће више у тесној вези са практичним партијским радом.

Од позитивних достигнућа на курсу тада су поменути: велико интересовање за проучавање тема, настојање да се схвати оно што се учи, курсисти су доста научили и степен свог знања подigli и, оно што је оцењено као посебно важно, курс је, и поред свих тешкоћа, успешно приведен крају.

Као слабе стране курса наведене су: недовољно учешће полазника курса у дискусији у току трајања курса, одговори на завршном испиту нису били довољно конкретни, било је и извесне неозбиљности, „говорничка страна” курсиста није најбоља, није било времена да се поједини делови програма курса још боље савладају.

¹¹⁷⁾ ... Наоружани неодрживом мржњом према непријатељу и оружјем отетим из његових руку, ви сте заиста показали да се умете успешно тући против, иако јачег, мрског немачког завојевача и свих његових помагача. Ваше немилосрдне ударе непријатељ је осетио у Македонији, Албанији и Грчкој. Ускоро ће их осетити и на Космету. Народи Космета који стењу под мрском швапском чизмом с нестрпљењем очекују вас, своје ослободиоце, који ће им донети слободу и срећнију будућност...

Удрите још јаче по непријатељу. Чврсто држите и високо дигните заставу данашње свете борбе - заставу слободе. Газите чврсто путем који наше народе води слободи и срећнијем животу у слободној Демократској Федеративној Титовој Југославији.

Ми ћемо уложити све силе да наша помоћ вама буде што већа како би лакше и успешније тукли непријатеља.

Вама борцима, командирима, командантима и политичким комесарима Прве Косметске НОУ бригаде наш борбени поздрав: Смрт фашизму - слобода народу!

Пошто је предавач изнео и лична запажања о томе како је појединачно сваки курсиста радио и учио, курсисти су се вратили у своје јединице.^{118,}

Из Прве косовско-метохијске НОУ бригаде овај курс су завршили: Сава Ковачевић, Јелица Стаменковић, Мићо Мијушковић, Блажо Радоњић, Анђа Вујовић, Манојло Вучић, Алекса Вучинић, Никола Паражанин и Драгомир Вуковић Чича.

Савезничка помоћ

Крајем јуна и у прве две седмице јула спуштене су из 50 авиона залихе ратног материјала, тако да су борци Прве македонске и Прве косовско-метохијске НОУ бригаде били комплетно опремљени оружјем, муницијом и обућом.^{119,}

Снабдевање из ваздуха јединица НОВ и ПО Македоније није протекло без компликација.

Команда немачке копнене војске је свим подређеним штабовима наредила да поведу борбу против снабдевања „непријатеља ваздушним путем“. Операције које су немачке јединице водиле имале су шифровани назив „Казанова“.

Да би подстакла ниже јединице да операције „Казанова“ изводе боље и организованије и да постижу веће резултате, немачка команда је, између осталог, прописала да „сви артикли за исхрану и уживање“ који се заплене приликом операције припадају „без икаквог обрачуна по таблицама следовања“ јединици која је постигла успех. То исто важило је и за заплешено наоружање, муницију, одећу, опрему, санитарски материјал и др., „уколико је зајамчена сврсисходна употреба истих“.

По наредби коју је издала Команда 2. немачке оклопне армије Команди 69. корпуса, „за нарочиту употребу у вези са предузимањем мера“ за отклањање недостатка у операцији „Казанова“, само радио-апарате, пропагандни материјал, узорке хране и одеће и специјална оружја требало је „сместа“ специјалним куриром достављати команди која је и издала наредбу.^{120,}

У наредби је наведено да је на подручју команде XXI брдског армијског корпуса, ноћу 1/2. јула, код Ботуна (15 километара северно и северозападно од Струге), немачким снагама пошло за руком да заплене 6 контејнера за снабдевање, а ноћу 3/4. јула, код

¹¹⁸¹ У писму члана обласног комитета КПЈ Мите Милковића Обласном комитету КПШ за Косово и Метохију, у оном делу који се односи на овај партијски курс „за секретаре (четних) хелија и батаљонских бироа“, који је био успешно завршен, као и о посебним предавањима о националном питању у вези са Косовом и Метохијом, овако су, између осталог, оцењени успех и залагање „куреиста“: „Мислим да је то за нас Косоваре највећи успех овамо. Милина је гледати са колико су воље другови учили и колико дају од себе сада да то своје знање пренесу на остале другове...“

¹¹⁹⁾ Public Record Office W0202/515 69808.

¹²⁰⁾ Зборник, том XII, књ. 4, док. 91.

Боума (12 километара северно од Струге), 11 контејнера за снабдевање.

Места која су поменута у овом немачком документу налазе се у близини места на којем су прихватани падобрани којима су савезнички авиони достављали оружје и други ратни материјал јединицама НОВ и ПО Македоније у западној Македонији.

Немачка команда је објаснила и како је тај „успех“ постигнут:

„... После тачног посматрања непријатељског система избацивања, припремљено је у близини уоченог места за избацивање, лажно место за избацивање. При приближавању на пример авиона запаљене су 4 велике гомиле грања у облику квадрата са растојањем од 100 метара. После тога авиони су више пута кружили и давали један за другим светлосне сигнале (бело слово Д; зелено слово Л; црвено слово А). Наш војник се налазио у центру квадрата поновио је исти начин светлосне сигнале. После тога уследило је избацивање материјала и авиони су одмах одлетели. Непријатељски светлосни сигнали мењају се сваког дана...“^{121^}

У тим контејнерима налазили су се делови радионице за оправку ципела и зубне амбуланте.^{122^}

У свом извештају капетан Макдоналд, шеф мисије, који се у то време налазио на Караорману, поменуо је „непрецизно испуштање“ материјала, што се дешавало „веома често“, да је материјал „често падао изван подручја за испуштање па се тешко проналази“, да су испуштени материјали често „налазили и крали сељаци“. По мишљењу капетана Макдоналда, испуштање материјала из ваздуха „била су повољна у 50% случајева...“^{123^}

Тешко је сада закључивати како је до овог процента „о повољном испуштању“ дошао капетан Макдоналд. У сећању бораца је остало да су неки падобрани са ратном опремом падали прилично далеко од места одређеног за прихват материјала, да су морали да се пењу по дрвећу да би скидали падобране и друге пошиљке које су се задржале на дрвећу и сл. Али, када се има у виду да је за двадесетак дана био прихваћен ратни материјал из 50 авиона, да су од тог целокупног материјала немачке јединице заплениле само 17 контејнера и да је све то обављено на територији која је од немачких команди била удаљена од 20 до 50 километара, пре се може говорити о неуспеху него о успеху операције „Казанова“.

¹²¹⁾ Зборник, ТОМ XII, књ. 4, док. 91.

¹²²⁾ Када се својевремено у Грчкој опраштао од Прве македонско-косовске НОУ бригаде, први шеф савезничке војне мисије при Главном штабу НОВ и ПО Македоније, енглески мајор Квајн, питао је на опроштајном ручку шта је све потребно да пошаље бригади када стигне у Каиро. Командант батаљона, Зуфер Мусић, мислећи да мајор то пита из куртоазије, почео је у шали да износи потребе бригаде. Између осталог Зуфер поменуо је и радионицу за оправку ципела, иако у бригади није било обућарских радника, а пошто га је тог дана зуб болео - тражио и зубну амбуланту. Енглески мајор је све то озбиљно схватио, па је обећање испунио.

¹²³⁾ Public Record Office WO 202/515 69808

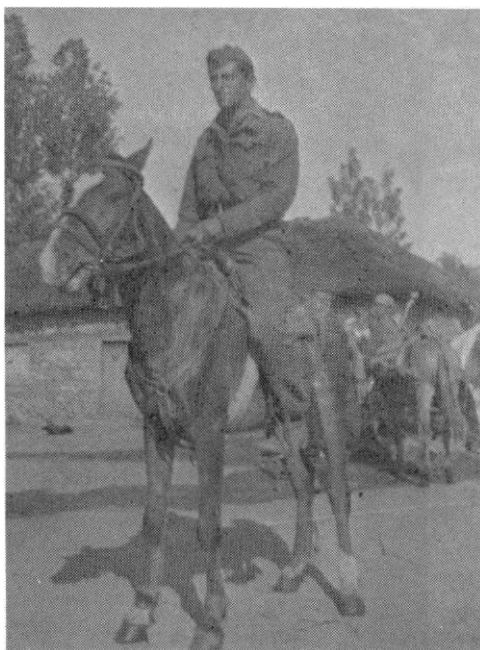
*Село Сливово
(западна Македонија)
11. новембар 1943, свечаност
приликом формирања
Прве македонско-косовске
народноослободилачке
ударне бригаде:
Светозар Вукмановић Темпо,
члан Врховног штаба НОВ
и ПОЈ, предаје заставу бригади.*

*Светозар Вукмановић Темпо,
члан Врховног штаба НОВ
и ПОЈ у ослобођеном Дебру,
октобар 1943.*

*Застава Прве
косовско-метохијске
НОУ бригаде*

*Командант Прве
косовско-метохијске НОУ
бригаде: Натар Брајовић*

Штаб Прве македонско-косовске бригаде

Podaci i mišljenja o političarima
 IV bataljona I klas. kos. ud. brigade, maturo
 P. F. A.
 UOPO SEGRETERIA DELLA POLIZIA
 DIBRA (ALBANIA) *Stavio M. Strucine produkcija*

Stanimir Gornić, rođen 10/XI 1924 u Mrozevu. Poli-
 tički komesar I čete. Pozanimajući samardžijski fondnik,
 srpske nacionalnosti. Dve godine bio je sekret u Batinj
 prodavnici a 1/2 godine sekret prodavnice. Revolucionarnim
 radom, po samoinicijativi, bavi se od 1940. M-SKO udao
 krajem 1941 a u partiju pristupio 1942 godine. Privatni ži-
 vot imao je dobar. Na policiji i u zatvoru držao se dobro -
 oduševljen kod uroševske omladine - član M-SK-a u Mrozevu od jula 1942
M. Strucine produkcija

Ljubo Milatović, politički komesar II čete. Rođen 28/XI
 1912 Babovcima, vražegrupa opština, nez. Danilovgradski.
 Pozanimajući zemljodelač iz Zagruba, crnogorske nacio-
 nalnosti. Privatni život imao je dobar - revolucionarnim radom
 bavi se od 1932 godine - članom partije pristupio 1935 godine -
 hapšen dva puta i dva put se dobro držao - Posle razgledanja
 i držao se dobro u policiji i u zatvoru - Od 1935 sekretar
 celiji opštine -
M. Strucine produkcija

Gojko Medenica, politički komesar prateći čete. Rođen 25/II 1920
 u Kolašinu, pozanimajući školog, nacionalnosti crnogorske.
 Radio u Kruševu u vojno-tehničkom zavodu od septembra 1939 -
 revolucionarnim radom bavi se još od 1939. Hapšen 8 meseci
 a partizan 1 godine - M-SK-om od maja 1941 a u partiju od
 aprila 1942. Privatni život imao je dobar -
M. Strucine produkcija

Подаци о руководиоцима у батаљону и четима Косовско-метохијски

Петар Брајовић, командант бригаде и Мита Милковић члан Обласног комитета

Vlado Stugar, politički komesar II četa. Rođen 31/12/1920
Učeničar, završio je srednjoškolski obrazovanje, nacionalističkog porijekla.
Privatni život dobar - u partiji od 1939. u MKP kada su Peo
od 1940. Na policijski se dobro držao - zbog toga što se nalazi
na položaju ne možemo dati detaljniji podatke -

Predrag Hitić, politički komesar II bataljona Rođen 3/12/1921
1921 god. u Prizrenu - Student, nacionalističkog porijekla. Privatni
život dobar. Revolucionarnim radom od 1936. u partiji od jula 1938
secretar ćelije u gradu, od 1939 mesecem avgusta secretar MKP
i član glavnog OVK-a - od februara decembra 1939 pada u ruke
i sa. 1939-40 godine član univ. part. rukovodstva - Za vreme
jugosl. 3 puta hapšen, držan u dobro. Legalac od okupacije -
preko organizacije 2 mes. u zatvoru -

Stanimir Grunović dužnost vrši dobro, savestan i sa vojom,
zavazim se za poverenje uin ljudstvo - u borbanu se pokazao
kao dobar - Karaktera dobrog, odnosi prema drugovima dobar.
Zubr Milatović, kao i prethodni samo što se u odnosu prema dru-
govima stroži
Gojko Medenica - ne formiramo ga dobro, a u nekoliko ga jez-
njeno dobar

Vlado Stugar, dužnost vrši sa vojom, zavazim se i ljudstvo -
prema ljudstvu i njihovim greškama i nedostacima, glasovito i
Predrag Hitić - u porucanju prema drugovima jakeći, suviše
bratun.

Predrag Hitić dužnost vrši sa vojom, savestan i dobro - Zavazim se
za poverenje uin ljudstvo. Disciplinovan - Odnos prema drugovima
dobar - Inicijativan.

2 decembra 1943
Polovaj
Zamenik politkoma / Politkom
Mitar Radošević / Predrag Hitić

батаљона у западној Македонији - децембра 1943.

Мирко Арсенијевић - Глибо,
политички комесар, народни херој

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРСКО-ОСНОВНИЛАЧ. ВОЈСКЕ
И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА
ЗА КОСОВО И МЕТОХИЈУ
Бр. 120
7 јула 1944 године
П о л о ж а ј

ШТАБУ ГРУПЕ КОСОВСКИХ БАТАЉОНА

П О Л О Ж А Ј

Групни догађаји у свету и велике губеде Савезника, а нарочито црвене армије наговештавају врло брзи слом хитлерове Немачке. Црвена армија напредује брзином која до сада није заступана у историји суверених држава. Немачка је у последње дане изгубила сваку вољу за борбу против њега. Сада ће свакоме јасно да хитлерова Немачка преживљава своја последње дане.

Развој догађаја уопште, а у Југославији и Албанији нарочито јасно се изражавају на масе наше области. Титгарске масе, које су се одазивали на сваки позив окупатора, данас већ Хитлер мора да мобилише путем терора. Српско-црногорске масе представљају сигурну резерву за мобилизацију у нашу војску. Срби и црногорци, који су били и још су увек предмет злочиначког терора лемаца и вихових слугу, виде једини спас у борби у редовима наше војске и партизанских одреда. На Космету се не мобилисати ма са нових бораца.

У вези са тим, **Н А Р Е Љ У Ј Е Њ О:**

- 1) Одмах формирати бригаду са следећим штабом: командант друг Митар Брајковић, а његов заменик друг Буџер Мусић; политком друг Мило Пидушковић а његов помоћник друг Митар Радојичић; начелник штаба друг Павле Брајковић
- 2) Вава бригада одмах да крене за Шару најкраћим правцем којим може, а по нашем мишљењу правцем: Азот-Нореч-Шара. На том правцу омасовити бригаду људством које може и жели да се бори.
- 3) На Шару се повезати са тамошњим одредом (командант Стаја) и мобилисати људство из Средске и Сиринишке зупе, на тетовској страни и из Урошевца.
- 4) На Шари изводити акције на руднике, првенствено на Радушу и око ње, који су врло богати, а онда на руднике у Сириницу и на прузи Урошевац - Скопље. При томе бити врло покретан и одлучан.
- 5) У случају да на Шари неможете остварити сигурно упориште, са свим снагама се уцутите преко На адака ка нашој бригади која се налази на Рујну (сектор Брача) и која треба да дође на Каралак. На Шари у том случају оставити једну петорку за везу и прихватање људства.
- 6) Са нама одржати стално теренску везу (Зума, Призрен, Урошевац) и радио-станицом за коју вам шаћемо шифру.

ПОЛИТИЧКИ КОМЕСАР,

Божидар Чанић

КОМАНДАНТ,

Митар Брајковић

Наређење Главног штаба НОВ и НО за Косово и Метохију Штабу групе косовско-метохијских батаљона о формирању бригаде од 7. јула 1944.

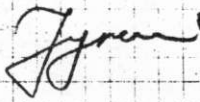
Групе учесника на саветовању комуниста из косовско-метохијских бригада на Караорману, средином маја 1944.

Фрон Мити,
 У-Јуи - 944.
 Бр 1. тр. 60

„Во тоработу Главни Штабот, како формира-
 ни 5- Приштинска бригада кренула је данас за
 Козни, поведе се са Косовском бригадом која
 долази за борбу.“

Нека се и родује бачи иуи. Ова и полова
 је каредба Т.Ш. док се не изумити.

С 11 ер - с. 12 11

Писмо „Јулског“ – Мити Миљковићу од 4. VIII 1944.

Савка Ковачевић,
 помоћник полит. комесара
 бригаде и Лири Гега, члан
 политбироа ЦК КП
 Албаније

Љан Лино,

Важно! Врх. Штаба Слободе Све Крај
на јасноће, зато сирења и са широм
бине оружја, а мушкетер Кривине да
Бичај, по вас рекамо.

Оде је са нама преко Згана Тини!
Брига, а дај рачуна ми само са бата-
воном и ваљом гравоном повои са пу-
штом. Купе фаворисам неким 50 ка-
милата. Држећу се постојани довр. Вр-
лоас овог идома та акцији, да бисмо
били како то бисмо. У Бичковој
имамо 130 рачуна док оружја, да
ако оружја може да додупувамо
мо уривамо, али свакако бригада
да поје абалмо а да пу толао да
пошасе неким оружја и ј. та д. ју-
ка лева. То неки ако има нешто
око паролоскобни оружја, то брига-
да нека може уривати, и она дође
кај ерми повоа, дајемо да рачунама
Моје мије бинао криво што даје
се и бинао брзином, кај бисмо обавијеште
да дозвину, али разговаратемо кај ерми
не. - П/П - свима поздрав: соф-с 4!
П/П

П.С. Све Комендовне мајоре се чана-
дони у вакед овије похваљују у вест
са вестима В.Ц. дајемо похваљују
да радио перекорати и весту и сава
дубокима.

Врх. Штаба Слободе да нешто се
име негде ми донас, а камо ми
ним, да нешто доје. - - П
Урбан бест радио брзином
са Т. Ц. Вакедотје. -

Писмо Павла Јовићевића од 8. IX 1944. којим преноси наређење
Врховног штаба о одласку Бригаде на Косоо и Метохију

le lokalne barbe. U in barbae, m. d. u. ...
 na Vici - centu ljudi, kopati su, sa oko 600 m. i 1800 bel.
 i ostale naselene. Na sektoru mo berata 450 m
 dubina izmetu 12 i 7 huj, i tamo se nasti na uozu
 slab. kontinju. Na jedinstvo onih druzi brigade su
 ofucilice tu mape. Tamo da se deli dva dana ude
 porocno barbe. Tupa mupje urkih, razumeli de
 pirotafocne mape u postu su ude 450 m i oko
 300 balista. Suda nvliso i kanvoh ih ima davo ga
 za mas. Nadatr se da o' i t' u' l'. - L'ov'it' su
 dola m'paca. Dne rancji mo s'ap'p'nti. U'jesu un
 deli uje mo tr'at'it', ali m' z'ap'p'nti sa rancju
 fas. it' sa pashizomna z'ap'p'nti u barbae.
 O ovim ~~barbae~~ m'paca mo t'ap'nti podataka zato
 (k' p'nti se mo u glavnom p'ntima. Ovacu ofucilice
 k' mo u shrali teleprani!)
 St. divizija je do' u' rancju sa prelazom
 l' u. 4' i. dve su m'e st. div. rancju dohli mas. sa fruce
 te i p'ntilanci m' se prelazima. Tamo se ualabe
 nem. i bal. p'ntima uo rancju one de m'p'nti
 p'nti. A p'ntima k'nda tu u ovim p'ntima garantu
 5 m'p'nti. - O detaljima ce vam pisati druzi. ju
 kod' z'ap'nti jedne da p'ntilanci a t' je da vi
 m'p'nti stupiti sa m'p'nti u v'nti kada vi budu
 m'p'nti na sektoru barbae p'nti se i ne g'nti
 se m'p'nti p'ntima m'p'nti p'nti shane, m'p'nti m'p'
 sta, p'nti p'nti i na p'ntima sadatr i u huj
 m'p'nti p'ntima p'ntima. Gl. sadatr i m'p'nti
 p'nti na p'ntima p'nti sh'a. slab. kontinju
 p'nti p'ntima p'nti p'nti p'nti p'nti p'nti
 p'nti p'nti p'nti p'nti p'nti p'nti p'nti
 ovim p'ntima p'nti p'nti p'nti p'nti p'nti
 ma m'p'nti sadatr - v'nti p'ntima p'nti p'nti
 i sa p'ntima p'nti p'nti p'nti p'nti p'nti
 u' i p'nti p'nti p'nti p'nti p'nti p'nti p'nti
 p'ntima na stari p'ntima p'nti p'nti p'nti
 ne m'p'nti p'ntima p'nti p'nti p'nti p'nti p'nti
 angazovati na koj shani m'p'nti. K'ntima n' c'nti
 o ovim m'p'nti p'nti p'nti p'nti p'nti p'nti
 u'nda hujm' p'ntima p'nti p'nti p'nti p'nti
 m'p'nti i o drugim p'ntima.
 Druga div. (ne treba da ti m'p'nti k'nda m'
 p'nti m'p'nti m'p'nti m'p'nti m'p'nti m'p'nti)
 P. F. S. N. p'nti p'nti p'nti p'nti p'nti p'nti
 P. F. S. N. p'nti p'nti p'nti p'nti p'nti p'nti
 P. F. S. N. p'nti p'nti p'nti p'nti p'nti p'nti

Миладина Поповића Мити Миљковићу о доласку бригада

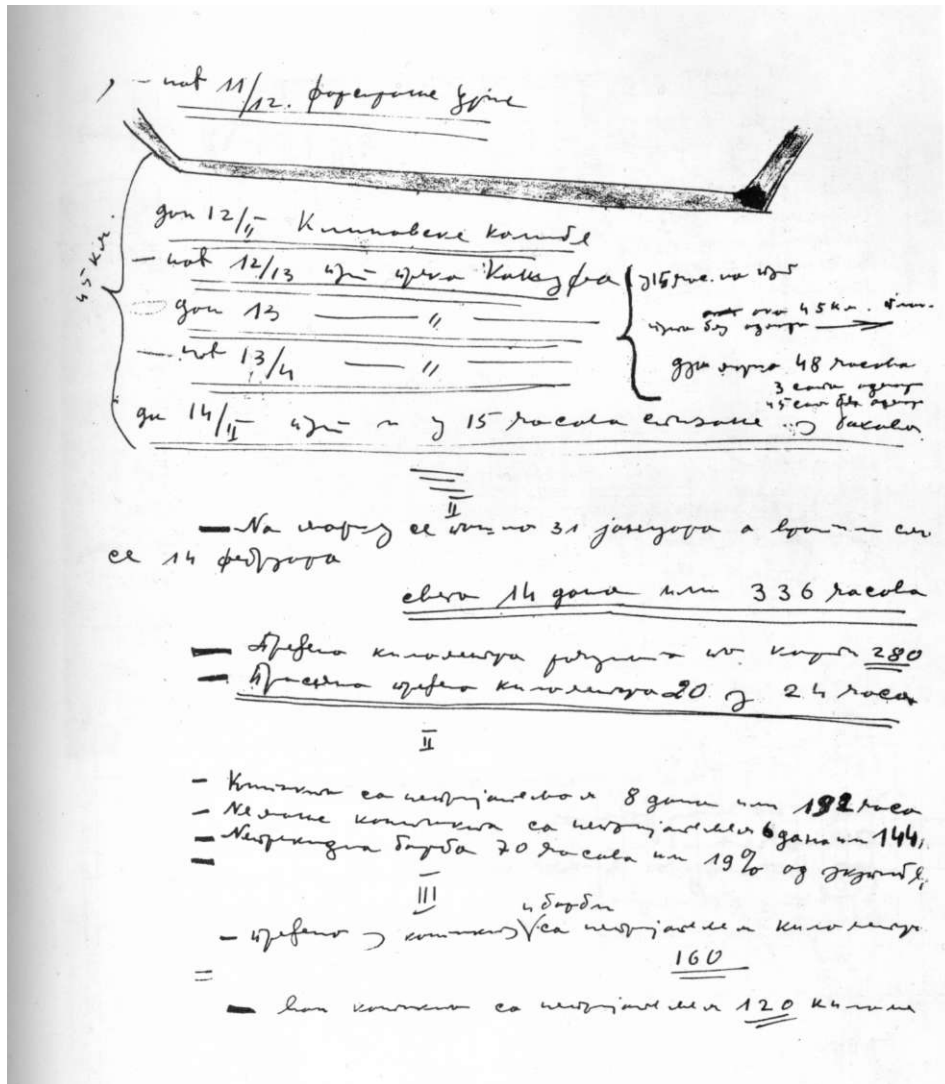
Битумна оверојга

25m

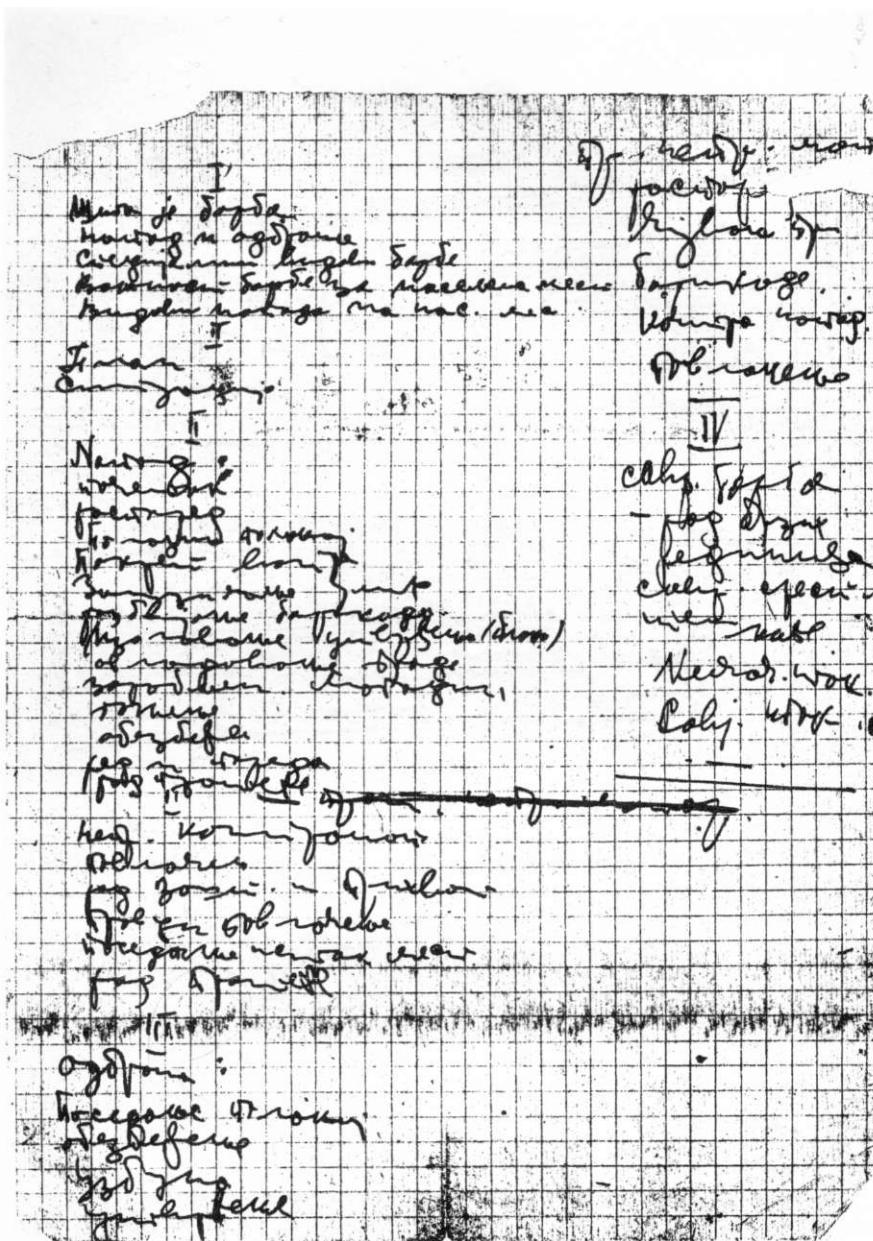
- дан 3 1/5 изн ка Грч. јавн. рамп
- ~~нат~~ ^{11-12 мес} 3 1/4 изн Битумна комбина
- дан 1 1/2 изн Битумна комбина (ојуг) 19 мес. ^{Битумна} село
- ~~нат~~ 1/2 изн изн Рачна Битумна
- дан 2 1/2 изн Г. Битумна комбина Битумна
- ~~нат~~ 2/3 изн ка село Грч. и Битумна
- дан 3 1/2 изн село Битумна
- ~~нат~~ 3/4 изн ка село Битумна

17m

- дан 4 1/2 изн село Битумна (Битумна 15 мес. - 20m)
- ~~нат~~ 4/5 изн ка село Битумна
- дан 5 1/2 изн село Битумна (Битумна 15 мес. - 20m)
- ~~нат~~ 5/6 изн село Битумна
- дан 6 1/2 изн село Битумна (Битумна 14 мес. - 20m)
- ~~нат~~ 6/7 изн ка село Битумна
- дан 7 1/2 изн На Битумна - село Битумна (Битумна 7-21)
- ~~нат~~ 7/8 изн Битумна - село Битумна (Битумна)
- дан 8 1/2 изн Битумна ка Битумна (Битумна 10-20)
- ~~нат~~ 8/9 изн село Битумна
- дан 9 1/2 изн Битумна Битумна (Битумна 10-12)
- ~~нат~~ 9/10 изн село Битумна - село Битумна
- дан 10 1/2 изн Битумна Битумна (Битумна 0-18)
- ~~нат~~ 10/11 изн ка село Битумна
- дан 11 1/2 изн На Битумна - Битумна са Битумна

Скица за извештај Петра Брајовића, команданта Прве македонско-косовске НОУ бригаде Главном штабу НОВ и НО Македоније о Богомилском походу - фебруар 1944.

Скица за војни рад у бригади и батаљонима после Богомилског похода, коју је израдио Петар Брајовић, командант бригаде, фебруар-март 1944.

Учесници партијског курса на Караорману, јуна 1944.

Бригада у покрету: борци бригаде пробијају се кроз снег

*Курири штаба бригаде са командиром Величком Зоговићем,
Збажде, јун 1944.*